

ЗМІЦНЕННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ – ОСНОВА СТІЙКОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

У статті розглянуто сучасний стан кредитування економічних суб'єктів в умовах радикальних змін в економіці та банківській системі загалом, зумовлених розбудовою ринкової економіки та впливом світової фінансової кризи на діяльність банківських установ.

Ключові слова: банківська система, кредит, банківська криза, банківський сектор, власний капітал, прострочена заборгованість, кредитний ринок, кредитний портфель.

Сучасний стан розвитку економіки України потребує надійної та ефективної банківської системи, яка відіграє ключову роль у стабілізації фінансової системи, спираючись на яку можна вирішувати нагальні економічні і соціальні проблеми розвитку суспільства. Однією з найважливіших функцій банківської системи є формування ресурсної бази з метою фінансового забезпечення реального сектору економіки достатніми джерелами ресурсів.

За останні роки в економіці та банківській системі України відбулися радикальні зміни, зумовлені побудовою ринкових засад у країні та негативним впливом світової фінансової кризи, тому потребує подальшого аналізу фінансовий стан банківської системи, який визначає можливості кредитування економічних суб'єктів.

Теоретичні і прикладні аспекти розвитку банківської системи України висвітлювали у своїх в працях такі вчені: Герасимович А., Мороз А., Міщенко В., Савлук М. І., Смуженко Т., Суторміна В. М., Федоров В. М. та інші.

Метою наукового дослідження є оцінка стану кредитування банківськими установами економічних суб'єктів у кризовий і післякризовий період, урахувавши тенденції зміни її основних показників.

Банківський сектор беззаперечно є лідером, що потенційно здатний забезпечити фінансування довгострокових інвестицій у реальний сектор економіки порівняно з іншими фінансовими інститутами з позицій наявних активів. За станом на 01. 10. 2011 р. активи банків становили 1031,7 млрд. грн., активи інститутів спільного інвестування – 118,9 млрд. грн., страхових компаній – 45,2 млрд. грн., кредитних спілок – 2,4 млрд. грн., недержавних пенсійних фондів та ломбардів відповідно 1,31 та 1,1 млрд. грн. [2, с. 6].

Одним із важливих показників фінансового стану банківської установи є динаміка активів за звітний період та здатність ефективно їх використовувати. Станом на 01. 01. 2012 р. до п'ятірки найбільших банків в Україні належать ПриватБанк, Укрексімбанк, Ощадбанк, Райффайзен Банк «Аваль» та Укрсоцбанк. Найбільший розмір показника розподілу активів зафіксовано в Приватбанку – 145,1 млрд. грн.

Обсяги активів банківських установ на 01. 01. 2012 р. становили 1054280 млн. грн. або збільшились проти 01. 01. 2006 р. у 4,9 рази. Динамічно стрімке зростання активів банківської системи спостерігається впродовж 2005-2008 рр. з 213878 млн. грн. до 926086 млн. грн. або в 4,3 рази і скорочення їх обсягів у 2009 р. до 880302

млн. грн. (таблиця 1).

За підсумками 2011 року до банківських установ, у яких зросли обсяги активів (більше 1 млрд. грн.) відносять Приватбанк, Ощадбанк, ВТБ-банк, Укрексімбанк, Дельта Банк та інші, а серед банків, в яких зменшилися обсяги активів більше 10% – Сведбанк, Укрсиббанк, «Форум», Унікредит-банк, Універсал-банк та інші [5, с. 24-25].

Не менш важливим показником, що свідчить про напрями діяльності банківської установи, є питома вага кредитів наданих (кредитного портфеля) у структурі активів.

Збитковість діяльності банківських установ упродовж 2009-2011 рр. (сума збитку зменшилась з 38450 млн. грн. в 2009 р. до 7708 млн. грн. в 2011 р.) не позначилась на обсягах наданих кредитів, сума яких зросла з 747348 млн. грн. у 2009 р. до 825320 млн. грн. у 2011 р. або в 1,1 рази. Частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання, в загальній сумі кредитів становить станом на 01.01.2012 р. 70,4 % і динамічно зростає впродовж 2007-2011 рр.

Питома вага кредитів, наданих у структурі активів, зростала впродовж 2005-2008 р. з 73,1% до 85,5%, а з 2009 р. зменшується, тобто до світової фінансової кризи банківська система України була орієнтована на збільшення кредитних операцій з метою отримання доходів.

За результатами 2011 року до банківських установ зі значним обсягом кредитного портфеля (більше 90%) в активах зараховують Інпромбанк, Унікомбанк, Форум, Західінкомбанк, Аксіома, Фінансова ініціатива та ін. До банківських установ із незначним розміром кредитного портфеля в активах (менше 40%) відносять «Центр», Дойче Банк ДБУ, Комерційний індустріальний банк, Український банк реконструкції та розвитку, Конверсбанк, Фінексбанк, АПЕКС-банк та інші.

На думку Гладких Д. [5, с. 25], «...дуже мала частка кредитів у активах може свідчити про домінування в ній не міжбанківських кредитів і державних цінних паперів, а основних засобів, дебіторської заборгованості, нарахованих, але не отриманих доходів або інших складових, які не приносять банку доходів».

Серед банківських установ, які за результатами 2011 року збільшили обсяг кредитного портфеля (більше, ніж на 1 млрд. грн.), такі банки, як Приватбанк, Ощадбанк, Дельта Банк, Укргазбанк, Промінвестбанк, ВТБ-банк, Креді Агріколь банк, Укрінбанк та ін.

Таблиця 1. Динаміка кредитування банківською системою України економічних суб'єктів, млн. грн. *

Показники	За станом на 1.01.2012 р.						
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Активи, всього, млн. грн.	213878	340179	599396	926086	880302	942088	1054280
Кредити надані:	156268	269294	485368	792244	747348	755030	825320
- у т. ч. кредити, надані суб'єктам господарювання	109020	167661	276184	472584	474991	508288	580907
- кредити, надані фізичним особам	33156	77755	153633	268857	222538	186540	174650
Питома вага кредитів, наданих у структурі активів, %	73,1	79,2	80,9	85,5	84,9	80,1	78,3
Довгострокові кредити:	86227	157224	291963	507715	441778	420061	426430
із них довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	58528	90576	156355	266204	244412	262199	290348
Прострочена заборгованість за кредитами	3379	4456	6357	18015	69935	84851	79292
у % до загальної суми наданих кредитів	2,3	1,7	1,3	2,3	9,4	11,2	9,6
Резерви під активні операції	9370	13289	20188	48409	122433	148839	157907
відсоток виконання формування резерву	100,1	100,1	100,04	100,1	100,05	100,01	100,0
у тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	8328	12246	18477	44502	99238	112965	118941
Питома вага резервів під активні операції до суми наданих кредитів, %	5,9	4,9	4,2	6,1	16,4	19,7	19,1
Питома вага резервів під кредитні операції до загальної суми активів, %	4,4	3,9	3,4	5,2	13,9	15,8	14,9

*За даними [3, с. 57; 4, с. 39]

Аналіз обсягів довгострокових кредитів, надання яких є необхідною умовою інтенсивного розвитку економіки на інвестиційно-інноваційній основі, свідчить про позитивну динаміку впродовж 2006-2008 рр.: збільшення обсягів довгострокових кредитів з 86227 млн. грн. станом на 01.01.2006 р. до 507715 млн. грн. або в 5,9 рази станом на 01.01.2009 р.

Проте впродовж 2008-2010 рр. спостерігається тенденція до зменшення обсягів наданих довгострокових кредитів комерційними банками, і станом на 01. 01. 2011 р. ця сума становила 420061 млн. грн. або зменшилась у 1,2 рази.

Банківська криза 2008-2010 рр. призвела до масових невилат за кредитами, погіршення фінансового стану позичальників, і, як наслідок, – зростання частки проблемних кредитів та відволікання ресурсів на формування додаткових резервів.

Підтвердженням цьому є зростання простроченої заборгованості за кредитами впродовж 2005-2011 рр. – у 23,5 рази і особливо стрімке зростання з 18015 млн. грн. у 2008 р. до 84951 млн. грн. у 2010 р. або в 4,7 рази. За це же період зросла також частка простроченої заборгованості в загальній сумі наданих кредитів – з 2,3% до 11,2%.

Більшість дослідників схиляється до думки, що вирішити цю проблему можна через послаблення вимог до забезпечення кредитів. Але, на думку Микової М. [6, с. 83], «така рекомендація не сприятиме подоланню кризи в банківському секторі, а завдасть додаткових проблем через недостатнє покриття суми кредиту заставою. Таким чином, сучасні проблеми погіршення якості кредитних портфелів вітчизняних банків потребують нових підходів до визначення реального

кредитного ризику і своєчасного створення достатніх обсягів резервів для компенсації можливих збитків за кредитними операціями та відповідних методик».

З метою забезпечення фінансової стійкості банки повинні формувати в необхідному обсязі резерви за активними операціями з урахуванням їх ризикованості. Так упродовж 2005-2011 рр. у 16,9 рази зросли суми резервів комерційних банків під активні операції, в тому числі сума резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями зросла в 14,3 рази, а в найбільш критичний період 2008-2010 рр. – у 2,5 рази відповідно.

Як свідчать проведені розрахунки, в останні три роки збільшилася частка резервів під активні операції в загальній сумі наданих кредитів (за підсумком 2011 р. становила 19,1%) та в загальній сумі активів (за підсумком 2011 р. – 14,9%), що є свідченням того, що банківські установи невпевнено почуваються в післякризовий період і для цього своєчасно і в повному обсязі формують страхові резерви. Зменшення цих показників за підсумками 2011 року порівняно з попереднім періодом є свідченням підвищення якості кредитного портфеля (кредитів наданих).

Упродовж аналізованого періоду змінювалася динаміка рівня концентрації банківського сектору, на яку мало вплив економічне зростання. Так під час економічного зростання банківські установи залучали нових позичальників без оцінювання кредитних ризиків, що призвело до неефективного розподілу кредитних ресурсів.

Підвищення темпів реального ВВП наприкінці 2009 року не сприяло активізації ринку депозитів та кредитів і одночасному зниженню рівня концентрації.

У 2003-2005 рр. підвищена концентрація депозитів

зумовлювала зростання концентрації кредитів, оскільки ресурсна база банків формувалася переважно за рахунок залучених депозитів. Поступове економічне зростання в країні та полегшення можливості виходу великих банків України на зовнішні фінансові ринки сприяли зменшенню концентрації депозитів за рахунок того, що вклади почали перерозподілятися до тих банків, які не мали можливості отримати синдиковані кредити і пропонували порівняно вищі відсотки за депозитами. Розгортання фінансової кризи спричинило обмеження доступу до зовнішнього фінансування та водночас недовіру вкладників до банківського сектору, що зумовило перерозподіл депозитів населення до більш надійних фінансових установ. За умов відсутності зовнішніх запозичень кредитування визначалося наявними депозитами [7, с. 37].

Тобто в період фінансової кризи, задля впевненості у банківській установі економічні суб'єкти обирають великі і надійні банки.

Здебільшого до групи банківських установ з найвищою надійністю належали державні банки та банки з участю іноземного капіталу. Так за підсумками 2011 року рейтинговим агентством «Стандарт-Рейтинг» визначено 33 банки з найвищим рейтингом, у тому числі 24 – це банки з участю іноземного капіталу (Промівестбанк, Кредобанк, Креді Агріколь Банк, Правекс-Банк, ВТБ-Банк та ін.) та три державних банки.

Упродовж останніх років збільшується кількість банків з іноземним капіталом, у тому числі динамічно зростає кількість банків з 100-відсотковим іноземним капіталом (53 – станом на 1. 01. 2012 р.).

В Україні сформувалася група банків, які можна вважати еталоном надійності. До них ми відносимо банки із стовідсотковим іноземним капіталом, які мають розгалужену мережу філій і високий рівень зовнішньої підтримки. Як правило, ці банки займають досить вузькі ніші на ринку банківських послуг у корпоративному секторі, і навіть в умовах банківської кризи їм вдалося закінчити рік з рентабельністю власного капіталу на рівні 30-40% і досить високою якістю активів.

На відміну від українських банків, банки з іноземним капіталом, які діють в Україні, досить впевнено себе почували в період світової фінансової кризи. На думку Правик Ю. [8, с. 77-78], «більшість з них обрали консервативну стратегію, яка допомогла їм підготуватися до фінансової кризи – накопичити запас пружності для розрахунків за зовнішніми боргами та вчасного повернення депозитів своїм вкладникам».

Як свідчить вітчизняна практика, саме банки з іноземним капіталом протягом останніх років, що характеризуються впливом фінансової кризи, нарощували свій капітал.

Однак, на думку Диби М. [9, с. 19-23], «діяльність іноземного банківського капіталу стає агресивнішою за умов нижчого рівня оподаткування та концентрації у банківській сфері, тому Україні потрібно активніше вживати заходів для підвищення рівня концентрації вітчизняного банківського капіталу й запобігання загрози щодо можливостей проведення нею суверенної макроекономічної політики».

Банківський капітал є важливим складником фінансового капіталу, від нього великою мірою залежить подальший поступ економіки України, її інтеграція в світову спільноту.

Особливою перевагою банків з іноземним капіталом, на відміну від українських, під час кризи було те, що капітал банку був збільшений материнською структурою у декілька разів. Таким чином, підтримка з боку акціонерів багатьом банкам з іноземним капіталом допомогла не тільки збільшити статутний капітал, а й пролонгувати кредитні лінії, надані іншими банками [8, с. 77].

Збалансоване зростання активів і капіталу, поліпшення їх якості і структури сприяють стабільності функціонування банківського сектору, що є важливим фактором їх позитивного впливу на розвиток економіки України. Важливим показником надійності банківської установи є аналіз розміру власного капіталу.

Так, динамічно зросла сума власного капіталу банківських установ з 25451 млн. грн. станом на 01.01.2006 р. до 155487 млн. грн. станом на 01.01.2012 р. або збільшилась в 6,1 рази.

До банків з найбільшим обсягом власного капіталу за підсумками 2011 року (більше 1 млрд. грн.) відносять Укресімбанк, Ощадбанк, Привабанк, Укрсоцбанк, Райффайзен Банк «Аваль», Промівестбанк, Альфа-банк, ВТБ-банк та інші. Ці ж самі банківські установи за 2011 р. суттєво збільшили обсяг власного капіталу (більше 100 млн. грн.). Банківські установи, які за підсумками 2011 року мають найменший розмір балансового капіталу і які суттєво зменшили його обсяг – це Інпробанк, «Столиця», «Національний кредит», Укрсиббанк, Сведбанк, Універсал-банк та інші [5, с. 29].

Згідно аналізу кредитного ринку ТОВ РА «Стандарт-Рейтинг» «...економічне зростання за підсумками 2011 року спричинило поліпшення ситуації з якістю кредитів, а зростання ставок на кредитному ринку відновило цікавість банків до кредитування...Збільшення кредитних ставок на тлі сталого курсу гривні до долара та євро робило Україну привабливою для розміщення валютних коштів банків-нерезидентів. Водночас попри зростання загальної ліквідності не вдалося реалізувати весь потенціал для значного збільшення кредитного портфеля. За спостереженнями агентства, банкіри обережно ставилися до видачі нових кредитів, працюючи здебільшого або на ринку автокредитів, або з юридичними особами з таких ліквідних секторів, як агробізнес. Більшість банків з іноземним капіталом так і не використали у 2011 році кредитних лімітів, наданих материнськими структурами. Ймовірно, зростання обсягів кредитування відбулося би у разі розблокування валютного кредитування населення, або хоч би за послаблення його регулювання» [10, с. 11].

Отже, банківський сектор економіки виявився досить чутливим до впливу світової фінансової кризи, що негативно позначилося на результатах діяльності банківської системи загалом, погіршилися відносини з позичальниками через незадовільний фінансовий стан більшості з них, зросли вимоги до застави, залишаються високими процентні ставки за кредит – ці і інші чинники призвели до зростання кількості проблемних кредитів та необхідності збільшення обсягів достатніх резервів для покриття можливих збитків за кредитними операціями.

На перспективу зміцнення банківського сектору як основи стійкості фінансової системи та можливості збільшення обсягів кредитування реального сектора економіки залежатимуть від темпів розвитку економіки в післякризовий період.

Список літератури

1. Пілявський, А. Ефективність витрат українських банків у 2008 році: аналіз стохастичних фронтів [Текст] / Анатолій Пілявський, Ольга Вовчак, Юрій Маців // Вісник НБУ. – 2012. -№5(195). – С. 30-34.
2. Прасолов, І. Ефективність дивідендної політики акціонерних товариств у контексті посилення інвестиційної спрямованості банківського сектору України [Текст] / Ігор Прасолов // Вісник НБУ. – 2012. -№5(195). – С. 4-7.
3. Основні показники діяльності банків України на 1 липня 2011 року [Текст] // Вісник НБУ. – 2011. – № 8 (186). – С. 57
4. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2012 [Текст] // Вісник НБУ. – №2. – 2012. – С.39.
5. Гладких, Д. Ключові показники діяльності банків України за підсумками 2011 року [Текст] / Дмитро Гладких // Вісник НБУ. – 2012. – №4. – С. 24-31.
6. Микова, М. Удосконалення механізму формування резервів на покриття можливих збитків від кредитних операцій банківських установ України [Текст] / Марина Микова // Банківська система. – 2011. – №3(98). – С. 80-87.
7. Остролюцький, М. Концентрація банківського сектору: оцінка та аналіз [Текст] / Микола Остролюцький, Тетяна Мельник // Вісник НБУ. – 2012. – №5(195). – С. 35-39.
8. Правик, Ю. Банківська система України в період фінансової кризи: впровадження антикризових заходів [Текст] / Юлія Правик // Банківська справа. – 2011. -№1. – С. 76-88
9. Диба, М. Вплив глобалізації на банківську систему України [Текст] / М. Диба, Є. Осадчий // Вісник НБУ. – 2011. – №11(189). – С. 19-23.
10. Банківський сектор зміцнюється: підсумки рейтингу надійності банків за 2011 рік» [Текст] // Урядовий кур'єр (спеціальний випуск). – №4. – 29 березня 2012 р. – С. 12-13.

РЕЗЮМЕ

Вдовенко Лариса

Укрепление банковского сектора - основа устойчивости финансовой системы

В статье рассмотрено современное состояние кредитования банковской системой экономических субъектов в условиях радикальных изменений в экономике и банковской системе в целом, предопределенных перестройкой рыночной экономики и влиянием мирового финансового кризиса на деятельность банковских учреждений.

RESUME

Vdovenko Larisa

Strengthening of bank sector as a basis of firmness of financial system

In the article there has been considered the modern state of crediting of economic subjects of the banking system in the conditions of radical changes in the economics and banking system on the whole, predefined by rearrangement of market economy and influence of world financial crisis on activity of bank institutions.

Стаття надійшла до редакції 2.10.2012 р.